

ROBERTU KALIVODOVI

k 11. prosinci 1973

ROBERTU KALIVODOVI

k 11. prosinci 1973

Ustanova

Kvůli in-

Režim

Vydat se na cestu

Jsou lidé, kteří cestují jakoby znenadání. Ne proto, že by nedokázali chopit se příležitosti, rozhodnout se, prostě: vykročit. Ale proto, že jsou osudově předurčeni k tomu, aby byli nějakou neznámou mocí uchopeni a zcela náhle přemístěni, aniž by potřebovali něco z toho, co jim nabízí soudobá technika.

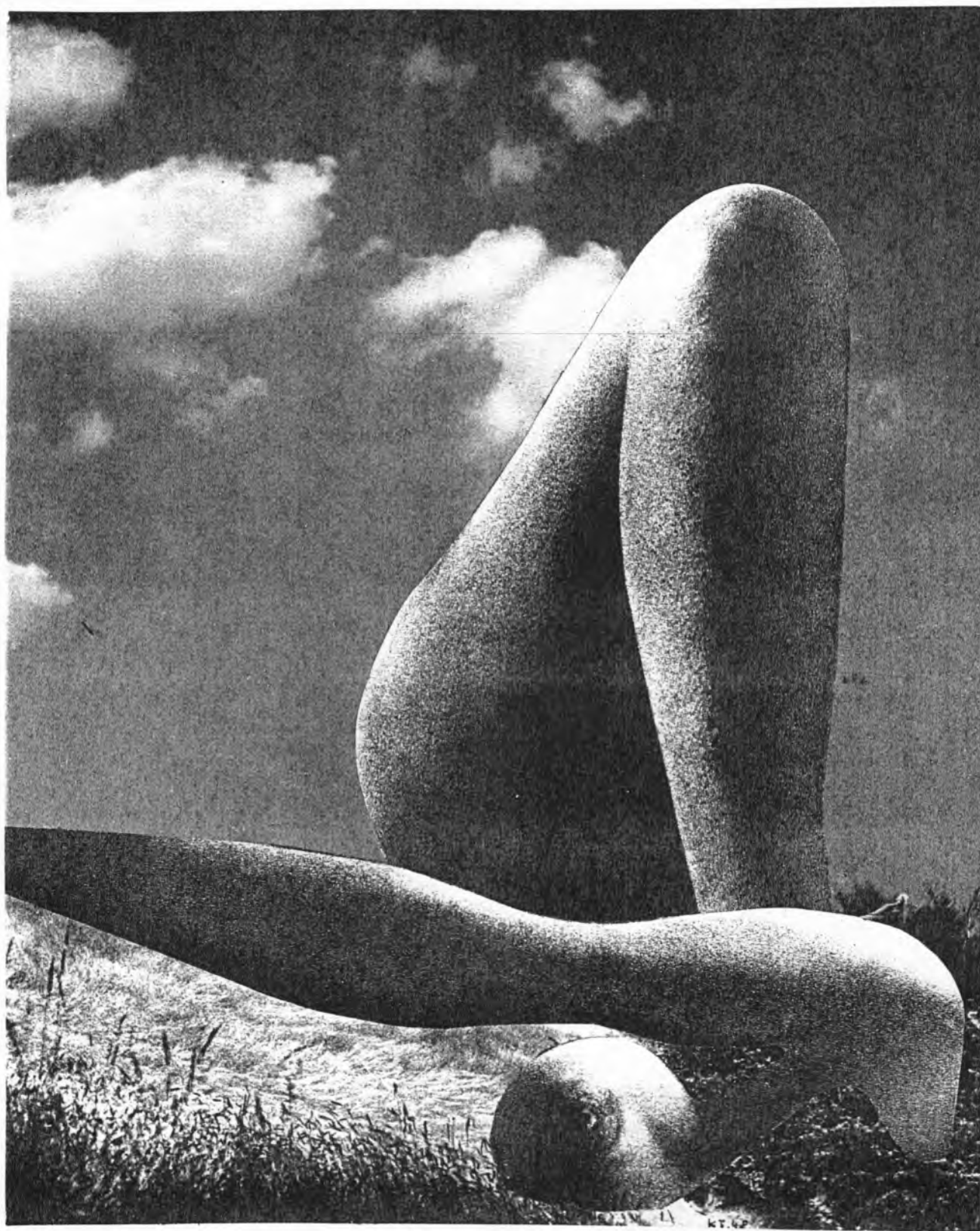
Jakoby to byly cesty s prudkého kopce a jakoby tito lidé byli kulatí. Říká se, že jim píše po zádech sám ďábel. V okamžiku, kdy se "dostanou na svah", jsou postiženi zvláště ní posedlostí; cupitají. Cestují téměř úprkem, přeskakují jeden druhého, stávají se bezohlednými, dopaluje je všechna ta překotnost, honí je jejich vlastní dluhy. Jak se vysvobodit? Ale to, co v nich létá, jsou už jen jejich vlastní představy. Často také opakují, že jdou za svou představou. Ne, nejdou; dalo by se říci, že spíš pádí, spěchají s takovou náruživostí, až se jich zmocňuje měknutí, řídnou, jsou stále choulostivější, křičí na sebe, připadá jim, že je nejvyšší čas, aby se domohli svého práva. Ale takoví

lidé nejsou k jídlu. Jsou nechutní. Tají sami před sebou, že se bojí, aby nevystřízlivěli.

Jiní se vydávají na všechny strany. Cestují, ale vlastně nemají nikam namířeno. Kdyby seděli na jednom místě, nic by neztratili. Každá maličkost je dokáže svést s cesty, změnit směr, rozběhnout se, ale nikam nedoběhnout. Možná, že je zpočátku pronásleduje určitá představa, která narůstá do krásy jako mýdlová bublina, ale nemá její pevný i chvějivý obrys. Místo, aby posléze praskla, proměňuje se v duhových proudech na svém povrchu. Zblbnou. Budou ochutnávat různé medy nejnemožnějších příležitostí. Ale nedovedou se rozkrájet. Proto raději píší, poskakují a píší a umírají dříve než zemřeli.

Vydat se na cestu neznamená odcestovat. Odcestovat je možné jen jednou: poprvé a naposled. Ale cesty, po kterých chodíme jako když se pase pes, svítí nám po kapsách, aby v nás zastihly pračlověka ve chvíli, kdy odkládá palici do kouta a vždy znovu ohromeně pohlédne do plamene. Otevírají půdorys toho, s čím se ve dne míváme a co nám v noci klade nohu na srdce. Zastavili jsme se v hustém proutí. Někteří hubují, že tohle se už nedá vypočítat, vyleze-li jim z rovnice housenka. Usedají na smeták a vpisují svá jména do rubu dějin.

Vydat se na cestu znamená oheň. Cestovat jako cestují plameny, samy v sobě a všude, odkud může vyskočit jiskra.

České dějiny znají řadu výrazných společensko - ideových typů českého člověka : husitského bojovníka, pobělohorského exulanta, rebelujícího nebo resignujícího sedláka, obrozen - ského buditele, Císařsko- Královského občana Josefa Švejka, čapkovského republikána a jiné. Při pohledu na meziválečné období a revoluční uměleckou avantgardu nevystupují z tohoto hlediska do popředí subtilní odstíny jednotlivých uměleckých programů a estetických koncepcí, nýbrž společenské a psycho - logické předpoklady vzniku určitého typu, v novodobé české kultuře ojedinělého, typu moderního revolučního intelektuála.

Klasický typ revolučního mluvčího lidu vytvořila nesporně Velká francouzská revoluce. Výrazný typ profesionálního revo - lucionáře vyrostl v Rusku od revoluce 1905 do Října 1917. V Čechách nové doby však převládal, s výjimkou intermezza roku 1848, typ tak zvaného realistického, střízlivého ¹⁸⁴⁸ člověka, pracujícího v nerozvinutých podmínkách cestou kompromisů a drobných reforem. Specifický historický a ekonomický vývoj českých zemí, jejich poloha v centru Evropy, na křižovatce kulturních vlivů a velmocenských zájmů i jejich relativní ekonomická vyspělost vedly k rozkvětu onoho druhu kultury, který vrcholil v lidovýchovném a státnickém díle T. G. Masaryka a v tvorbě relativistické, pragmatické čapkovské generace. Současně však tytéž poměry, vyznačené rostoucím tlakem děl - nické třídy a relativě vysokou mírou svobod a demokratických práv občanů umožnily vznik a rozvoj první generace moderních marxistických revolučních intelektuálů v českých dějinách.

Tato generace má tolik společných rysů a vnáší do české kultury tolik nového právě pro svůj zásadní odpor k oportu - nismu, kompromisnictví a středocestnosti předchozích genera - cí, je nositelkou nového ducha od politiky po umění a vědu, že lze právem hovořit o určitém vyhraněném typu levicového intelektuála i při vědomí všech hlubokých mentálních, pra - covních a kvalitativních rozdí^llů, které existovaly, řekněme, mezi Teigem a Václavkem, Konradem a Fučíkem, Vančurou a Nez - valem, Honzlem a E. F. Burianem, Kalandrou a Urxem.

Jako společné rysy generace se obvykle vyzvedají pouze ty momenty, které leží nejvíce nasnaď a jsou proto nejčas - těji vystaveny zbanalizování : především okolnost, že jde o první generaci revolucionářů důsledně marxistických, inspi - rovaných Velkou Říjnovou revolucí a přijímajících marxismus v podobě leninismu, v podobě živé revoluční praxe moderního proletariátu. Dále okolnost, že jde o tvůrce neobyčejného talentu a všestranných vloh, které k revoluční perspektivě přivedla i historická nutnost zásadní přestavby vlastní pracovní disciplíny, nutnost nové filosofie, nové kritiky, nové poesie, nového divadla a architektury. Konečně okolnost, že jde o intelektuály, odvracející se radikálně od státoporné orientace Masarykovy a Čapkovy generace k třídní, revoluční přestavbě společnosti a nacházející podporu a porozumění ze starších především u F. X. Šaldy, Zdenka Nejedlého a Jiřího Mahena.

Neméně významné jsou však i jiné společné rysy generace, které nevystupují tak zřetelně do popředí, avšak určují stejně

podstatně její duchovní profil. Při rozhodném internaciona-
lismu a mezinárodní orientaci, při všem novátorství
jsou její příslušníci hlouběji spjatí s nejlepšími tradi-
cemi české kultury, než by se při zběžném pohledu mohlo
zdát. Teoretikové generace postupně formulují svůj vztah
k pokrokovým a revolučním národním tradicím, především k
nejvýznamnější z nich, k revoluci husitské. Tvůrci stejně
tak navazují, dříve či později, tvořivé kontakty s některou
polozasutou a méně exploatovanou vrstvou národní tradice
a zužitkovávají ji k novátorským činům. Svobodomyslnost
a plebejský demokratismus, vlastní nejlepším tradicím české
kultury, je přirozenou složkou jejich myšlení a perspektiva
budoucí socialistické společnosti je pro ně nemyslitelná
bez vnitřní demokracie, bez svobody vědy, kultury, informací.
Neméně podstatné jsou určité společné mentální rysy generač-
ního typu : spontánní zájem o teorii a přímo filosofii, ale
zájem ryze neakademický, spjatý vždy přímo s konkrétními činy,
s akcí, s revoluční praxí. Obdivuhodná všestrannost jejich
vloh, samozřejmost, s jakou spojují politiku s uměleckou nebo
kritickou tvorbou, v níž se opět neomezují na jeden umělecký
druh, aktivní porozumění pro všechno novátorské od poesie po
architekturu a lingvistiku, určitý jednotný rys veškeré jejich
činnosti, který lze snad nejvýstižněji charakterisovat s určitou
volností jako funkcionální. A především jejich duchovní mládí,
nejen jejich raná zralost - první knížky již ve dvaceti le-
tech - ale zejména jejich schopnost neustrnout, odvaha jít
novými, neprošlapanými cestami, vstupovat na nezmapovaná území,

klást si nejnáročnější, dosud neřešené úkoly, a naprostý nedostatek opatrnickví, politiky zadních vrátek, oné mentality duchovních soukromníků a důchodců. Důslednost a opravdovost vlastního myšlení a činů zaplatila většina z nich za okupace životy. Demokratismus, navazující na odbojné české plebejství, se v jejich osudech pojí s lidskou velikostí, se skutečnou duchovní urozeností - nejvýrazněji v příkladu Vladislava Vančury, odmítajícího promluvit s okupanty jediné slovo.

Nacistická okupace našich zemí byla zkouškou, na níž čeští levicoví intelektuálové doplatili tragickými ztrátami svých nejlepších představitelů, avšak z ní vyšli nanejvýš čestně. Komplikovanější byla situace v konfrontaci s ohrožením zevnitř, v setkání se stalinským kultem osobnosti a všemi deformacemi, které jsou pod tento globální komplex, bohužel dosud stále hlouběji neanalysovaný, zahrnovány, a s jeho důsledky u nás v porevolučním vývoji po roce 1948. V těchto letných poznámkách, které mají pouze příležitostný charakter, není místa na podrobně doloženou analýzu onoho tragického a bolestného procesu, který rozřal ve dvě meziválečnou generaci a předznamenal konec jednoho období české moderní kultury. Je známo, že již tváří v tvář moskevským procesům a jiným projevům kultu osobnosti v letech 1937 - 38 se levice rozštěpila a jinak reagoval Teige, Kalandra, ale i Halas, Mathesius, F. X. Šalda a jinak Nejedlý, Nezval, Štoll. Tehdy, na konci třicátých let proběhlo druhé, daleko závažnější kolo generační diskuse, ohlašující se již na počátku

třicátých let. Důsledky rozdílných postojů, zatlačených do pozadí okupací a válkou, se plně projevíly teprve po roce 1948, kdy se i u nás začaly uplatňovat důsledky kultu osobnosti.

Jaké byly osudy prořídilých řad revoluční generace po vítězství revoluce? Ize to naznačit opět jen schematicky, bez analýzy takových rozhodujících momentů, jako je okolnost, že vítězství revoluce bylo umožněno porážkou nacistického Německa Rudou armádou a jejím postupem do střední Evropy, tím, že ve straně převládly pokvětnové a poučnorové členské vrstvy, že společenskou mentalitu ovlivnila hluboce demoralisující a deprimující krisová a okupační léta.

Revolucionář má po převzetí moci možnost stát se státníkem nebo byrokratem nebo nezávislým intelektuálem. Státník si uchovává iniciativu, organisuje společenský proces, nese odpovědnost a je si své odpovědnosti před obsahem revoluce plně vědom. Byrokrat pouze slouží moci, je povolným a ~~ne~~kritickým nástrojem moci, ať je směr její činnosti jakýkoliv. Nezávislý intelektuál je vytlačen na okraj dění a jedinou jeho zbraní zůstává myšlenková autorita ; i její prostá realizace závisí ovšem na míře okamžité tolerančnosti moci. Je smutnou skutečností padesátých let, že ti z revoluční generace intelektuálů, kteří se nestali byrokraty, ale pokoušeli se působit jako státníci nebo nezávislí intelektuálové, skončili často stejně - Vlado Clementis stejně jako Závěš Kalandra.

Otázka, která nás zde především zajímá, zní však jinak : je možná nová generace revolučních intelektuálů ? Vyrostla po Květnu 1945 taková generace ? Jak vypadá duchovní profil mladých lidí, kteří tehdy vstoupili do veřejného a kulturního života ? Má typ revolučního intelektuála pokračování v pořevolučním období ? Nebo ještě konkrétněji : nalezlo dílo Teiga a Konrada pokračovatele po roce 1945 ? Vyrostly v české kultuře, v české filosofii poválečného období osobnosti, které by se uvědoměle uvázaly v držení a rozvíjení odkazu oné první zakladatelské generace českých marxistických intelektuálů ?

Řeknu hned, že z těch nemnoha jedinců, kteří v poválečném dvacetiletí aktivně spolupracovali s kontinuitou filosofického myšlení v Čechách, mi nikdo nepřipadal tak blízký onomu krystalickému typu revolučního intelektuála, dědice nejlepších rysů meziválečné generace jako právě Robert Kalivoda. Robert Kalivoda je historik filosofie, autor díla o husitské ideologii, které došlo zaslouženého ocenění doma i v zahraničí, je tedy odborník - mediavelista. Pracoval řadu let jako vedoucí oddělení dějin filosofie Filosofického ústavu a celá etapa práce na dějinách české filosofie zůstane trvale spjata s jeho jménem. Říci však o něm, že je především historik filosofie nebo hodnotit při příležitosti jeho padesátých narozenin pouze jeho odborné mediavelistické dílo mi připadá nesmírně málo. Historik filosofie ano, ale současně autor řady pronikavých politických analýz, autor předmluvy k dílu Karla Teiga i příspěvku do sborníku

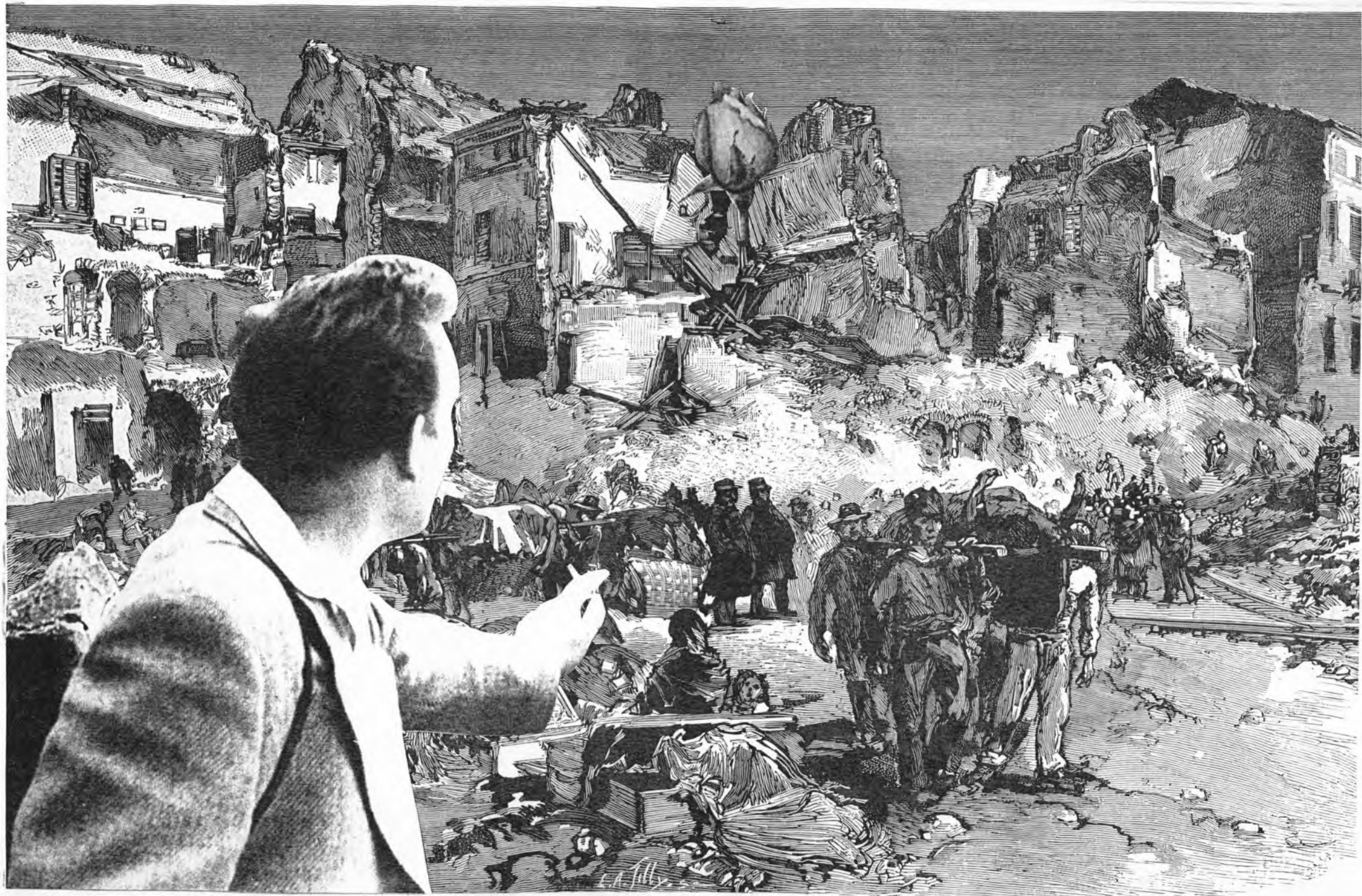
Jana Mukařovského, autor teoretických studií *Marxismus a moderní duchovní skutečnost* i textu do katalogu výstavy *Tikalovy*. Tedy především revoluční intelektuál podobné šíře zájmů, podobné koncepčnosti myšlení, podobné politické angažovanosti a osobní nezištnosti a tvrdošíjnosti, jako nejlepší avantgardní intelektuálové meziváleční. Sám se ve svých pracech přihlásil ke Konradovi, Teigovi a k osobnímu učitelskému vlivu Mukařovského, svá politicky programová vystoupení shrnul do nerealizované knížky *Čechy a svět - Úvahy k české otázce*.

Tedy revoluční intelektuál, ale v situaci pronikavě odlišné, nesrovnatelně komplikovanější, než bylo jasné rozložení front za předmnichovské republiky. Naznačil jsem již, jak osudovou zkouškou se pro levicové síly stalo střetnutí s kultem osobnosti i tragické dilema porevolučního období, dilema státníka, byrokrata nebo nezávislého intelektuála. Tady bylo tuším východisko i pro Roberta Kalivodu. Vyrovnal se s kultem osobnosti velmi důsledně a současně přispěl k oživení původního smyslu leninismu jako málo kdo jiný v naší filosofii. Tvůrčí rozvoj marxismu chápal především jako navázání na myslitelské podněty leninismu, často přervané v samotném zárodku nástupem kultu osobnosti, na podněty leninské generace v domácím i mezinárodním měřítku. Při tom zásadně odmítal jakékoliv eklektické rozmělnění marxismu pokusy o adaptaci stanoviskům filosofie existencialistické, feno -

menologické a heideggerovské, v českém filosofickém prostředí druhé poloviny šedesátých let neobyčejně módní. V marxistické filosofii a sociologii Konradově a Teigově spatřoval jasné ideologické východisko, ve vědeckém díle Jana Mukařovského, J. L. Fischera a Igora Hrušovského osobitou československou podobu dialektické strukturologie, k jejímuž marxistickému filosofickému ujasnění v posledním období sám významně přispěl.

Měl jsem to štěstí, že jsem mohl sledovat působení Roberta Kalivody ve filosofické oblasti od poloviny padesátých let do konce šedesátých let, jeho heroický, často osamělý, tvrdošíjný zápas na dvě fronty, proti silám dogmatismu, které by rády proměnily filosofii v nekritický nástroj byrokracie a tím ji negovaly jako filosofii, i proti různým módním vlivům, které ji zbavovaly léhinského revolučního ostří. Mezi filosofy jistě není mnoho rozených byrokratů, i když čas od času tlaku byrokracie hromadně podléhají; více jich má sklon k postoji nezávislého kritika, outsidera, který je hlasem kritického rozumu mimo čas a prostor, to jest mimo reálné společenské síly a možnosti. Robert Kalivoda je jedním z mála českých filosofů, jimž je vzdálen nejen postoj povolného nástroje moci, ale i postoj nezodpovědného, tak zvané nezávislého krasoduchého kritika. Je jedním z mála těch, kdo se dokázali odpovědně politicky angažovat, kdo měli předpoklady spojovat houževnatost revolucionáře s koncepčností myslitele.

Doba, v níž není místa pro revolučního intelektuála,
nastavuje mimoděčně zrcadlo především sama sobě.

Život a dílo doktora R.K.
očiima velikánů tu- i cizozemských

/Imaginární beseda u kulatého stolu/

Mistr Jan Hus:

Milý náš doktor našel v dílech našeho úctyhodného učitele Wyklefa i v knihách našich tolik hluboké filosofie, že my, nepatrní sluhové Pravdy, před jeho nálezky sahanbeni stojíme. Dosvědčil pak také, vniknuv do samých základů našeho učení, že veliký Platón vymyslel ideje, jež jeho žák Aristoteles ani nedovedl pochopiti... Zaslúžením doktora Aristotelyš znovu osra hacě - /dodal jadrnou staročeštinou/.

Petr Chelčický:

Nepřiezeň ďáblova nepřestává býti proti nám. Jakož kurva jen pro smilstvie se drží člověka, tak ďábel šípy ohnivými stříelá na to, což dobré slove. Jakož známo jest to nyní v Čechách, mnoho jest těch slepých učitelův. A to vidíme zjevně u vuodcích takových, že jediné vo tom pracují, aby knih mnoho shromáždili rozličných doktoruov. A když mnoho těch knih doktorských shromáždí, tehdy se vzedmú v pýchu, jako by již mnoho uměli. Ale pro ty mnohé knihy nic viery nepožívají, jedno proto, že nemohú zčísti ani srozuměti těch knih mnohých, a druhé proto, že ti mnozí doktorové nesrovnali jsú se v nápisích svých. Ne tak náš doktor.

Jan Amos Komenský:

Šafářům odbreptával, tak činiti, jak oni poroučeli, ne-
chtě.

František Palacký:

Jeť jako všichni lepší historiografové naši mým žákem.
Ctil husity, tu slavnou našich dějů epochu, nemaje však
pro válku Čechů s Němci valného pochopení. K jeho chvá-
le budiž řečeno, že dopracoval se správného názoru, kte-
rý i my jsme svého času sdíleli, že Rakousko, přirozený
spolek ten, zničeno býti nemělo.

Karel Hlaváček:

Je jisto: půjde opět s kytkou u fleretu
a ponese si pro vše v kapsách vonnou šarpii,
bez bázně, hany, úsměv kolem retu,
jak Bayard chodil v duel pro běloušskou Marii.

Sigmund Freud:

Chválím pana kolegu, chválím, že doplnil mou poněkud
jednostrannou teorii libida - byl to, mimochodem, plod
mého mladického elánu a nudících se vídeňských krás -
svou dialektikou sexu a hladu. Ostatně mezi námi - co
s tím libidem, když máte padesátku na krku. /Řekl doslo-
va: wenn man schon seine Fünfzig auf dem Buckel hat./

Jean Paul Sartre:

Odcizil se mi, odcizil. /Il est aliéné à moi./

Ladislav Klíma:

Ač doktor filosofie, přece něčemu z filosofie rozumí.
Nedohlédl sice ještě k Deoessenci, ale jeho strukturál-

ní myšlení ho uchránilo před blbým substancialismem à la: materialismus neboli svět jako lejno, z něhož se kouří - duch. Pochopil též, a toho si cením, že největší neslušností ve Filosofii je delikátnost; stejnou jako při soirée vysrat se na stůl.

Jackie Steward:

Pokaždé, když jsem se stal mistrem světa, byla mi suverénně technická a taktická jízda bez nehod přítele Robiho vždy velkým vzorem a bude mi zvláště nyní, kdy definitivně přestávám jezdit.

L. Hryzal, akademik in spe: ^{x/}

Řekněme si upřímně, soudružky a soudruzi, v našem neumdlévajícím úsilí o stále hlubší a hlubší rozpracování nesmrtelných idejí našich velkých klasiků v čele s nezapomenutelným učitelem soudruhem Stalinem, - pardon, Leninem - pracuje se nám bez lidí typu Jubilanta lépe, pracuje se nám radostněji. Čest naší práci!

Karel Marx:

Kdyby na má slova u vás ještě dali, řekl bych jim - a teď mluvím i za přítele Engelse -, že mě doktor dobře vstřebal a znaje hluboko podstatu mých názorů, nikdy mě nerevidoval, ale jen dále rozvíjel. Jeho práci čest!

Doktor Páleč:

Od času narození Kristova mimo Wyklefa a Husa nepsal

^{x/} Podle usnesení Presidia ČSAV č.j. 12345/73 bude u zmíněného vynechána hodnost člena korespondenta, neboť při dopisování s tím spojeným by se vyjevila učenčova ne zcela úplná gramotnost.

žádný kacíř proti církvi nebezpečnější než on.

Mistr Jan Hus:

Ejhle, Ty, profesore nikoli svatého bohosloví, ale mrzkého pomlouvání, proč tvrdíš, že náš doktor je rozséváč kacířství nikoli nejmenší!

V tomto okamžiku se naše beseda octla na pomezí hádky nedůstojné slavnostní chvíle. Abychom zabránili další kontroverzi, požádali jsme Mistra Jana o vysvětlení, v čem vidí příčinu tak rozdílného hodnocení našeho jubilanta a zejména důvod tak příkrého odsudku z úst některých našich velikánů. Odpověděl, odvolává se na svou vlastní zkušenost. Jeho slova přispěchal ještě potvrdit dnes téměř zapomenutý proletářský levoboček a později bystrý agent Karel Sabina.

Mistr Jan Hus:

Nenalezl sem zjevného nepřítele, aniž bych jich měl mnoho v Konstanci, když by české žákovstvo, jenž lanžuje po obrocích a po lakomství, lidí na cestách nesvodilo.

Karel Sabina:

Někteří z cizinců nejsou příčinou všeho zlého u nás. Cizinců působení, přátelé, daleko nedosahuje ničemnost našinců. V srdci naší otčiny pohybují se červi domácí, zžírající je. Cokoliv zlého povstalo a škodného nám, vždycky z mysli nějakého zrádce neb odpadlíka neb ničemníka bezdušného aneb zlomyslníka potutelného, vždy z Čechy vyšlo.

